ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA
VOL. XL, 5 SECTIO H 2006

Wydział Ekonomiczny UMCS

PIOTR ZIELIŃSKI

Indywidualne konta emerytalne w systemie zabezpieczenia społecznego w Polsce

Individual Pension Accounts and the system of social protection in Poland

Abstract: W artykule przedstawiono indywidualne konta emerytalne (IKE), które od września 2004 roku stanowią element dobrowolnej i kapitałowej części (III filara) polskiego zreformowanego systemu zabezpieczenia emerytalnego i mają w perspektywie stanowić źródło świadczeń emerytalnych, uzupełniając dochody z obligatoryjnych filarów systemu (I – repartycyjnego, II – kapitałowego). W kolejnych częściach artykułu dokonano ogólnej charakterystyki trójfilarowej konstrukcji systemu emerytalnego w Polsce, przedstawiono zasady funkcjonowania oraz formy organizacyjne indywidualnych kont emerytalnych z ich porównaniem, a także przeanalizowano dotychczasowy rozwój rynku IKE, wskazując na jego znaczenie i przyczyny stosunkowo niskiej dynamiki.

WPROWADZENIE
Introduction

Do końca 1998 roku system zabezpieczenia emerytalnego[1] w naszym kraju był realizowany głównie metodą ubezpieczeniową i finansowany na zasadzie re-

[1] „System zabezpieczenia emerytalnego (w skrócie, zabezpieczenie emerytalne, system emerytalny) można zdefiniować jako istniejące rozwiązania instytucjonalne, zmierzające – na ogół przez ustanowienie zasad 1) gromadzenia oszczędności emerytalnych 2) dokonywania wypłat świadczeń emerytalnych – do zapewnienia uczestnikom systemu, niezarobkowych odpowiednich środków utrzymania na okres starości" (T. Szumlicz, *Ubezpieczenie społeczne, teoria dla praktyki*, Wyd. Branta, Bydgoszcz–Warszawa 2005, s. 243); „Zabezpieczenie emerytalne stanowi część, szerzej ujmowanego, organizowanego przez państwo systemu zabezpieczenia społecznego, który ma zapewnić obywatelom pewien ustalony standard bezpieczeństwa socjalnego... na okres starości" (*Systemy emerytalne w krajach Unii Europejskiej*, pod red T. Szumlicza, M. Żukowskiego,

partycji[2] według formuły zdefiniowanego świadczenia.[3] Niestety istniejące rozwiązania organizacyjno-funkcjonalne skutkowały pogłębiającymi się trudnościami w zakresie samofinansowania[4], a tym samym koniecznością podnoszenia składki ubezpieczeniowej[5] oraz rosnącego wsparcia ze strony państwa, z wszelkimi negatywnymi konsekwencjami (społecznymi i gospodarczymi). Nieuniknione stało się więc zastąpienie dotychczasowego system takim, który docelowo będzie się bilansował, a przy tym zapewni rzeczywiste bezpieczeństwo socjalne obecnym i przyszłym świadczeniobiorcom.

Dążąc do realizacji założeń stabilności i adekwatności nowego systemu emerytalnego, autorzy reformy z 1999 roku ogromną rolę w zagwarantowaniu godziwych świadczeń emerytalnych przypisali inicjatywie samych ubezpieczonych, wyrażającej się w przezorności własnej, polegającej głównie na uczestnictwie w dobrowolnych formach oszczędzania na okres starości.[6]

Jedną z takich form są indywidualne konta emerytalne (IKE) stanowiące przedmiot niniejszego artykułu, którego głównym zamierzeniem jest dokonanie charakterystyki zasad funkcjonowania IKE, przedstawienie i porównanie ich rodzajów oraz analiza dotychczasowego rozwoju tego rynku.

Twigger, Warszawa 2004, s. 9); Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia i konstrukcje prawne w ubezpieczeniach społecznych*, Wyższa Szkoła Ubezpieczeń w Kielcach, Kielce 1998, s. 19–25; Klasyczne techniki realizacji zabezpieczenia społecznego (w tym ubezpieczeniową) z ich zasadami szczegółowo przedstawiono w: I. Jędrasik-Jankowska, *Ubezpieczenie społeczne*, t. 1, *Część ogólna*, LexisNexis, Warszawa 2003, s. 18–21; *System ubezpieczeń społecznych. Zagadnienia podstawowe*, pod red. G. Szpor, LexisNexis, Warszawa 2003, s. 21–26.

[2] Świadczenia z ubezpieczenia społecznego mogą być finansowane z bieżącej składki (gromadzony fundusz ma charakter konsumpcyjny), tj. metodą repartycyjną, albo w sposób kapitałowy (gromadzony fundusz ma charakter inwestycyjny) (I. Jędrasik-Jankowska, *Ubezpieczenia społeczne...*, s. 43–46).

[3] Finansowanie metodą repartycji może być realizowane według dwóch zasad: 1) zdefiniowanego świadczenia (określona jest formuła świadczenia), 2) zdefiniowanej składki (świadczenie jest ściśle powiązane ze zgromadzoną sumą wpłacanych składek i momentem przejścia na emeryturę) (Por. B. Hadyniak, J. Monkiewicz, *Fundusze emerytalne II filar*, Poltext, Warszawa 1999, s. 21–23; M. Góra, *Ekonomiczne podstawy funkcjonowania nowego systemu emerytalnego w Polsce*, „Gospodarka Narodowa" 1999, nr 3, s. 25–58).

[4] Bieżący deficyt systemu emerytalnego w 1998 roku miał wynieść 0,98% PKB, zaś prognozowany na 2050 rok 5,5% PKB (M. Góra, *System emerytalny*, PWE, Warszawa 2003, s. 181–183).

[5] Od roku 1981 do roku 1998 składka na ubezpieczenie społeczne wzrastała z 25% do 45% funduszu płac (*Bezpieczeństwo dzięki konkurencyjności. Ocena realizacji reformy emerytalnej – analiza II filara*, UNFE, Warszawa 2000, s. 10).

[6] Oficjalne prognozy i wyliczenia informują, że stopa zastąpienia (relacja pierwszego świadczenia emerytalnego do ostatniego wynagrodzenia) może wynieść, dla mężczyzn – od 46,6% do 62,4%, dla kobiet – od 32% do 41,2% (*Wysokość emerytury w nowym systemie ubezpieczeń społecznych*, Urząd Komisji Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych, Warszawa 2003, s. 36).

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA FILAROWEJ KONSTRUKCJI POLSKIEGO SYSTEMU EMERYTALNEGO FUNKCJONUJĄCEGO PO 1 STYCZNIA 1999 ROKU

General characteristics of the Pillar Construction of the Polish pension system functioning after January 1, 1999

Obecnie system emerytalny składa się z trzech filarów, które mają tworzyć odrębne źródła finansowania przyszłych świadczeń.[7]

Pierwszy filar, powszechny i obowiązkowy, stanowi zreformowany Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS).[8] Świadczenia emerytalne z ZUS będą finansowane na zasadzie repartycji na podstawie metody zdefiniowanej składki. Ich wysokość będzie uzależniona od wkładu do systemu i momentu przejścia na emeryturę.[9]

Drugi filar, również powszechny i obowiązkowy, finansowany na zasadzie kapitalizacji, tworzą otwarte fundusze emerytalne (OFE) zarządzane przez prywatne firmy, to jest powszechne towarzystwa emerytalne (PTE).[10] Świadczenia z tego elementu systemu zależeć będą od wysokości zgromadzonego kapitału (ilości i wysokości składek) oraz efektywności jego pomnażania.

Trzeci filar, dobrowolny i kapitałowy, stanowią przede wszystkim tworzone przez pracodawców pracownicze programy emerytalne[11] oraz IKE.[12]

---

[7] Filarowa konstrukcja polskiego systemu emerytalnego odbiega od klasycznego ujęcia trójfilarowego (por. M. Żukowski, *Wielostopniowe systemy zabezpieczenia emerytalnego w Unii Europejskiej i w Polsce. Między państwem a rynkiem*, Zeszyty Naukowe – Seria H, Prace habilitacyjne, z. 151, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1997, s. 21).

[8] Ustawa z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. nr 137, poz. 887 i nr 162, poz. 1118 i 1126; 1999 nr 26, poz. 228, nr 60, poz. 636, nr 72, poz. 802, nr 78, poz. 875 i nr 110, poz. 1256; 2000 nr 9, poz. 118, nr 95, poz. 1041, nr 104, poz. 1104, nr 119, poz. 1249; 2001 nr 8, poz. 64, nr 27, poz. 298, nr 39, poz. 459, nr 72, poz. 748, nr 100, poz. 1080, nr 110, poz. 1189, nr 111, poz. 1194, nr 130 poz. 1452, nr 154, poz. 1792; 2002 nr 25, poz. 253, nr 41, poz. 365, nr 74, poz. 676, nr 155, poz. 1287, nr 169, poz. 1387, nr 199, poz. 1673, nr 200, poz. 1679, nr 241, poz. 2074; 2003 nr 56, poz. 498, nr 65, poz. 595, nr 135, poz. 1268, nr 149, poz. 1450, nr 166, poz. 1609, nr 170, poz. 1651, nr 190, poz. 1864, nr 210, poz. 2037, nr 223, poz. 2217, nr 228, poz. 2255; 2004 nr 19, poz. 177, nr 64, poz. 593, nr 99, poz. 1001, nr 121, poz. 1264; nr 146, poz. 1546, nr 173, poz. 1808, nr 187, poz. 1925, nr 210, poz. 2135; 2005 nr 64, poz. 565, nr 86, poz. 732, nr 132, poz. 1110, nr 143, poz. 1199 i 1202, nr 150 poz. 1248, nr 163, poz. 1362, nr 164, poz. 1366, nr 169, poz. 1412, nr 183, poz. 1538, nr 184, poz. 1539, nr 249, poz. 2104).

[9] Ustawa z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. 2004 nr 39, poz. 353, nr 64, poz. 593, nr 99, poz. 1001, nr 120, poz. 1252, nr 121, poz. 1264, nr 144, poz. 1530, nr 191, poz. 1954, nr 210, poz. 2135, nr 236, poz. 2355; 2005 nr 167, poz. 1397, nr 169, poz. 1412 i 1421).

[10] Ustawa z 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (Dz. U. 2004 nr 159, poz. 1667; 2005 nr 143, poz. 1202, nr 183, poz. 1538).

[11] Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o pracowniczych programach emerytalnych (Dz. U. nr 116, poz. 1207; 2005 nr 143, poz. 1202).

[12] Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych (Dz. U. nr 116, poz. 1205; 2005 nr 183, poz. 1538).

PODSTAWOWE ZASADY FUNKCJONOWANIA IKE I ICH FORMY

The fundamental principles of the functioning of the Individual Pension Accounts (IPA) and their forms

Zgodnie z obowiązującymi przepisami IKE to „wyodrębniony zapis w rejestrze uczestników funduszu inwestycyjnego, wyodrębniony rachunek papierów wartościowych lub inny rachunek, na którym zapisywane są instrumenty finansowe niebędące papierami wartościowymi oraz rachunek pieniężny służący do obsługi takich rachunków w podmiocie prowadzącym działalność maklerską, lub wyodrębniony rachunek w ubezpieczeniowym funduszu kapitałowym, wyodrębniony rachunek bankowy w banku".[13]

Uczestnikiem IKE może zostać osoba, która spełnia następujące warunki[14]:

- mieszka na terytorium Polski,
- ukończyła 16 rok życia (i osiąga dochód z tytułu umowy o pracę),
- nie dokonała wypłaty środków z IKE.

W ramach indywidualnych kont emerytalnych oszczędności mogą być gromadzone wyłącznie przez jednego oszczędzającego[15] (osobę fizyczną[16]) na jednym IKE, a wysokość sumy rocznych wpłat jest limitowana do kwoty odpowiadającej półtorakrotności prognozowanego przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej na dany rok.[17] Środki zgromadzone na IKE zwolnione są z podatku od zysków kapitałowych („podatku Belki").[18]

Środki zgromadzone na IKE mogą podlegać:

1) wypłacie[19]:
   - na rzecz oszczędzającego, na jego wniosek po osiągnięciu przez niego wieku 60 lat lub nabyciu uprawnień emerytalnych i ukończeniu 55 roku życia oraz spełnieniu warunków[20]:
     a) dokonywania wpłat na IKE co najmniej w 5. dowolnych latach kalendarzowych albo

[13] *Ibid.*, art. 2, pkt 1.

[14] *Ibid.*, art. 3 i art. 6.

[15] *Ibid.*, art. 5.

[16] *Ibid.*, art. 2, pkt 3.

[17] *Ibid.*, art 13, pkt 1. Limit ten wynosił w roku 2004 – 3435 zł, w roku 2005 – 3635 zł, w roku 2006 – 3521 zł (Obwieszczenie Rady Ministrów z 7 czerwca 2004 r. w sprawie wysokości kwoty wpłat na indywidualne konto emerytalne w roku 2004 (M.P. Nr 27, poz. 466); Obwieszczenie Rady Ministrów z 28 grudnia 2004 r. w sprawie wysokości kwoty wpłat na indywidualne konto emerytalne w roku 2005 (M.P. Nr 56, poz. 957), Obwieszczenie Rady Ministrów z 15 grudnia 2005 r. w sprawie wysokości kwoty wpłat na indywidualne konto emerytalne w roku 2006 (M.P. Nr 84, poz. 1220).

[18] Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach..., art. 42, pkt 1.

[19] *Ibid.*, art. 13.

[20] *Ibid.*, art. 34.

b) dokonania ponad połowy wartości wpłat nie później niż na 5 lat przed dniem złożenia przez oszczędzającego wniosku o dokonanie wypłaty;

- na rzecz osób uprawnionych, na ich wniosek, w przypadku śmierci oszczędzającego[21];

2) wypłacie transferowej – oznaczającej[22]:
   - przeniesienie środków zgromadzonych przez oszczędzającego na IKE do innej instytucji finansowej lub
   - przeniesienie środków zgromadzonych na IKE z IKE zmarłego na IKE osoby uprawnionej lub do programu emerytalnego, do którego uprawniony przystąpił, lub
   - jednoczesne odkupienie jednostek uczestnictwa w jednym funduszu inwestycyjnym i nabycie jednostek uczestnictwa w innym funduszu inwestycyjnym zarządzanym przez to samo towarzystwo za środki pieniężne uzyskane z odkupienia jednostek uczestnictwa (konwersja), pod warunkiem że jednostki odkupywane, jak i nabywane są rejestrowane na IKE oszczędzającego, lub
   - przeniesienie środków zgromadzonych przez oszczędzającego na IKE do programu emerytalnego, do którego przystąpił oszczędzający, lub
   - przeniesienie środków z programu emerytalnego na IKE;
3) zwrotowi [23]– oznaczającemu wycofanie środków zgromadzonych na IKE, jeżeli nie zachodzą przesłanki do wypłaty bądź wypłaty transferowej.[24]

Wypłata, wypłata transferowa oraz zwrot środków zgromadzonych na IKE są dokonywane w formie pieniężnej (z pewnymi wyjątkami, dotyczącymi zgromadzonych na IKE papierów wartościowych)[25] i dotyczą całości zgromadzonych środków.[26]

Posiadacz IKE może dokonywać wypłaty, wypłaty transferowej lub zwrotu bez ponoszenia dodatkowych kosztów pod warunkiem, że od wpłynięcia pierwszej składki do danego planu upłynęło więcej niż 12 miesięcy.[27]

---

[21] Przy wypłacie środków na rzecz uposażonych (lub spadkobierców) nie jest naliczany ani podatek od zysków kapitałowych, ani podatek od spadku i darowizn (Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach..., art. 41, art. 42, pkt 2.)

[22] *Ibid.*, art. 14.

[23] *Ibid.*, art. 15.

[24] W przypadku gdy na IKE oszczędzającego przyjęto wpłatę transferową z programu emerytalnego, instytucja finansowa przed dokonaniem zwrotu ma obowiązek przekazać na rachunek bankowy wskazany przez Zakład Ubezpieczeń społecznych kwotę w wysokości 30% sumy składek wpłaconych do programu emerytalnego (Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach..., art. 37, pkt 3).

[25] *Ibid.*, art. 38

[26] *Ibid.*, art. 36.

[27] *Ibid.*, art. 39.

Indywidualne konto emerytalne jest prowadzone na podstawie pisemnej umowy zawartej przez oszczędzającego z[28]:

1) funduszem inwestycyjnym,
2) podmiotem prowadzącym działalność maklerską o świadczenie usług brokerskich i prowadzenie rachunku papierów wartościowych oraz rachunku pieniężnego służącego do jego obsługi,
3) zakładem ubezpieczeń – ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym,
4) bankiem o prowadzenie rachunku bankowego.

W przypadku funduszu inwestycyjnego[29] oszczędzający może zawierać umowy o prowadzenie IKE z różnymi funduszami inwestycyjnymi zarządzanymi przez to samo towarzystwo funduszy inwestycyjnych, z zastrzeżeniem, że łączna suma wpłat do funduszy w roku kalendarzowym nie przekroczy ustalonego limitu. Poza tym oszczędzający może (bez ponoszenia dodatkowych kosztów i z zachowaniem zwolnienia z podatku od zysków kapitałowych) dokonywać konwersji jednostek uczestnictwa innych funduszy inwestycyjnych prowadzących IKE, zarządzanych przez to samo towarzystwo.[30] Przy połączeniu funduszy inwestycyjnych fundusz przejmujący fundusz inwestycyjny, w którym oszczędzający gromadził środki na IKE, powiadamia oszczędzającego, w formie określonej w umowie o prowadzenie IKE, w terminie 14 dni od dnia dokonania połączenia, o zajściu tego zdarzenia oraz o liczbie jednostek uczestnictwa przydzielonych oszczędzającemu i o ich wartości. W przypadku gdy przejęcie zarządzania funduszem inwestycyjnym przez inne towarzystwo funduszy inwestycyjnych spowoduje, że oszczędzający będzie posiadał jednostki uczestnictwa zapisane na IKE w funduszach inwestycyjnych zarządzanych przez różne towarzystwa funduszy inwestycyjnych, będą miały zastosowanie zasady powiadamiania oszczędzającego takie, jak w sytuacji likwidacji czy upadłości instytucji finansowej.[31]

Umowy zawierane przez oszczędzającego z podmiotem prowadzącym działalność maklerską[32] na świadczenie usług brokerskich i prowadzenie rachunku papierów wartościowych oraz rachunku pieniężnego do jego obsługi przewidują lokowanie środków w dopuszczone do publicznego obrotu papiery wartościowe, z wyłączeniem papierów wartościowych, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy

[28] *Ibid.*, ar.8.

[29] Fundusz inwestycyjny otwarty lub specjalistyczny fundusz inwestycyjny otwarty w rozumieniu ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 o funduszach inwestycyjnych (Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach..., art. 2, pkt 6).

[30] *Ibid.*, art. 23 i art. 24.

[31] *Ibid.*, art. 25 i art. 26.

[32] Dom maklerski lub bank prowadzący działalność maklerską w rozumieniu ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach..., art. 2, pkt 7).

– Prawo o publicznym obrocie papierami wartościowymi (prawa majątkowe wynikające z papierów wartościowych, będące prawami pochodnymi). Umowy te mogą dopuszczać możliwość składania zleceń, mających za przedmiot papiery wartościowe, których cena zależy od ceny papierów wartościowych zapisanych na IKE oszczędzającego wyłącznie w celu ograniczenia ryzyka inwestycyjnego i pod warunkiem, że są one przedmiotem obrotu na rynku regulowanym.[33]

W sytuacji wydania przez organ nadzoru decyzji nakazującej przeniesienie papierów wartościowych i środków pieniężnych oraz dokumentów związanych z prowadzeniem rachunków papierów wartościowych i rachunków pieniężnych do innego podmiotu prowadzącego działalność maklerską, w sytuacji wygaśnięcia lub cofnięcia zezwolenia na prowadzenie działalności maklerskiej, podmiot prowadzący działalność maklerską, do którego przenoszone są papiery wartościowe i środki pieniężne, jest zobowiązany zachować identyfikację środków zgromadzonych na IKE. W takiej sytuacji podmiot prowadzący działalność maklerską wraz z dokonaniem przeniesienia papierów wartościowych i środków pieniężnych musi przekazać podmiotowi wskazanemu przez organ nadzoru określone informacje. Podmiot, do którego zostaną przeniesione papiery wartościowe i środki pieniężne, jest zobowiązany w terminie 14 dni od dania ich przeniesienia wezwać oszczędzającego do zawarcia umowy o prowadzenie IKE lub dokonania wypłaty transferowej. Z kolei oszczędzający musi w terminie 45 dni od daty otrzymania wezwania zawrzeć umowę o prowadzenie IKE z podmiotem, do którego zostaną przeniesione papiery wartościowe i środki pieniężne albo dokonać wypłaty transferowej do innej instytucji finansowej. W przypadku niedotrzymania przez oszczędzającego ww. terminu, środki zgromadzone na IKE podlegają zwrotowi. Jeżeli podmiot prowadzący działalność maklerską, do którego zostały przeniesione papiery wartościowe i środki pieniężne oraz dokumenty związane z prowadzeniem rachunków papierów wartościowych i rachunków pieniężnych nie prowadzi IKE, to przeniesienie tych środków do innej instytucji finansowej jest traktowane jak wypłata transferowa.[34]

W przypadku umowy z zakładem ubezpieczeń[35] ubezpieczyciel nie może pokrywać kosztów ochrony ubezpieczeniowej z części składki ubezpieczeniowej stanowiącej wpłatę na IKE. Z aktywów ubezpieczeniowego funduszu kapitałowego zakład ubezpieczeń może pobierać wyłącznie koszty związane z realizacją nabywania lub zbywania aktywów funduszu, stanowiące równowartość opłat ponoszonych na rzecz osób trzecich, z których pośrednictwa zakład ubezpieczeń jest obowiązany korzystać na mocy odrębnych przepisów i opłatę z tytułu zarządzania ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym.[36]

---

[33] Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach..., art. 27.

[34] *Ibid.*, art. 28.

[35] Zakład ubezpieczeń na życie prowadzący działalność ubezpieczeniową w zakresie ubezpieczeń określonych w dziale I grupa 3 załącznika do ustawy z 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach..., art. 2, pkt 8).

[36] Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach..., art. 29.

W przypadku dokonania wypłaty transferowej do zakładu ubezpieczeń środki transferowe zasilać będą w całości rachunek oszczędzającego w ubezpieczeniowym funduszu kapitałowym. W przypadku gdy środki oszczędzającego na IKE gromadzone są w więcej niż jednym ubezpieczeniowym funduszu kapitałowym, zakład ubezpieczeń ma obowiązek wyodrębnienia informacji o łącznej wartości wszystkich jednostek uczestnictwa posiadanych w zakładzie ubezpieczeń, nabytych z tytułu wpłat na IKE.[37]

Banki[38] mogą zawrzeć umowę o prowadzenie IKE w formie rachunku oszczędnościowego, zgodnie z zasadami określonymi w ustawie z 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe, jeśli przepisy ustawy i IKE nie stanowią inaczej. W przypadku wypłaty transferowej albo zwrotu środków zgromadzonych na IKE bank przekazuje zgromadzone oszczędności wraz z należnym na dzień wypłaty transferowej albo zwrotu oprocentowaniem naliczonym według zasad, jakie obowiązywały w przypadku kontynuacji umowy o prowadzenie IKE.[39]

Porównanie form IKE zawarto w tabeli 1.

ROZWÓJ RYNKU IKE W POLSCE
The development of IPA market

Podczas prac nad ustawą o indywidualnych kontach emerytalnych Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej szacowało, że w początkowym okresie funkcjonowania IKE (do końca 2004 roku)[40] chęć skorzystania z proponowanej zachęty podatkowej wyrazi od 1,7 mln do 3,5 mln osób.[41] Przewidywano też, że konta założy ok. 90% podatników należących do III grupy podatkowej i ok. 70 % podatników z II grupy podatkowej, co istotnie przyczyni się do rozwoju polskiego rynku finansowego poprzez zasilenie go około 3 mld zł.[42] W rzeczywistości rozwój rynku okazał się znacznie wolniejszy.

Jak wynika z opracowań Komisji Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych, od momentu wejścia w życie ustawy o IKE do końca grudnia 2004 r. funkcjonowało „tylko" 175 476 kont, a wartość dokonanych wpłat wyniosła „zaledwie" 168 578 tys. zł.[43] W tym okresie prawie dwie trzecie IKE prowadziły

[37] *Ibid.*, art. 30 i art. 31.

[38] Bank krajowy w rozumieniu ustawy z 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach..., art. 2, pkt 9).

[39] Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach..., art. 32 i art. 33.

[40] Ustawa o indywidualnych kontach emerytalnych weszła w życie 1 września 2004 r. (Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach..., art. 49).

[41] Uzasadnienie do ustawy o indywidualnych kontach emerytalnych (www.mgip.gov.pl/NR/rdonlyres/4CE34120-38B4-4EDC-8C04-327D2B703CD3/0/Uzasadnienie_ustawy_o_IKE.rtf).

[42] *Ibidem.*

[43] Rocznik Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych 2004, Przegląd Rynku. Komisja Nadzoru

zakłady ubezpieczeń, ponad połowę wartości wpłat odnotowano w towarzystwach funduszy inwestycyjnych, a najwyższą średnią wysokość wpłaty wykazały podmioty prowadzące działalność maklerską (tab. 2). Nieznaczną większość prowadzonych IKE założyły kobiety – 89 413 kont (50,09%), z czego najwięcej w przedziale wieku 41–50 lat – 31,19% kont kobiet. Najliczniejszą grupą spośród mężczyzn posiadających IKE były osoby w przedziale wieku 31–40 lat – 30,55% kont mężczyzn[44] (rys. 1).

W roku 2004 w swojej ofercie prowadzenie IKE zawarło[45]:

- 12 zakładów ubezpieczeń na życie (TU Allianz Życie Polska SA, TU na Życie Cardif Polska SA, Commercial Union Polska – TU na Życie SA, STU na Życie Ergo Hestia SA, Finlife SA, Generali Życie TU SA, TU na Życie ING Nationale-Nederlanden SA, Nordea Polska TU na Życie SA, PZU Życie SA, Skandia Życie SA, TU na Życie Spółdzielczych Kas Oszczędnościowo-Kredytowych SA, TU na Życie Warta Vita SA), 14 banków (PKO Bank Polski SA, Bank BPH SA, BRE Bank SA, Bank Millennium SA, Bank Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych SA, Fortis Bank Polska SA, Gospodarczy Bank Wielkopolski SA, Bank Polskiej Spółdzielczości SA, Bank Gospodarki Żywnościowej SA, Mazowiecki Bank Regionalny SA, Krakowski Bank Spółdzielczy, Banki spółdzielcze zrzeszone z Gospodarczym Bankiem Wielkopolski SA, Banki spółdzielcze zrzeszone w Banku Polskiej Spółdzielczości SA, Banki spółdzielcze zrzeszone w Mazowieckim Bank Regionalny SA,
- 15 towarzystw funduszy inwestycyjnych (AIG TFI SA, TFI Allianz Polska SA, TFI Banku Handlowego SA, BPH TFI SA, BZ WBK AIB TFI SA, DWS Polska TFI SA, ING TFI SA, TFI Kredyt Banku SA, Millennium TFI SA, Pioneer Pekao TFI SA, PKO/Credit Suisse TFI SA, TFI PZU SA, Skarbiec TFI SA, Union Investment TFI SA, Warta TFI SA) i
- 4 podmioty prowadzące działalność maklerską (Biuro Maklerskie BISE SA, Bankowy Dom Maklerski PKO BP SA, Dom Maklerski BZ WBK SA, Dom Inwestycyjny BRE Banku SA).

W okresie roku 2005 liczba IKE wzrosła ponad dwuipółkrotnie do 427 865 kont, a wartość sumy wpłat ponad czterokrotnie do 689 635 tys. zł (tab. 3). Największy bezwzględny przyrost liczby kont zaobserwowano w zakładach ubezpieczeń – o 167 696 kont, zaś największą poprawę w „stanie posiadania" wypracowały banki – ponadsześciokrotną do 49 220 kont. W dalszym ciągu największą liczbę kont prowadziły zakłady ubezpieczeń – 267 529 kont, największą wartość wpłat osiągnęły towarzystwa funduszy inwestycyjnych – 307 150 tys. zł,

Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych, tablica 1.33. Informacja o indywidualnych kontach emerytalnych.

[44] *Ibidem.*

[45] www.knuife.gov.pl/trzecifilar/ike/lista311204.shtml

zaś największą średnią wysokość wpłaty wykazały podmioty prowadzące działalność maklerską – 3349 zł. Podobnie jak w roku 2004 większość prowadzonych kont posiadały kobiety – 233 661 kont (54,61%), wśród nich głównie w przedziale wieku 41–50 lat – 27,5% kont kobiet. Wśród mężczyzn posiadających IKE (194 204 kont) tym razem największą grupę stanowiły osoby pomiędzy 40 i 50 rokiem życia – 26,54% kont mężczyzn[46] (rys. 2).

Na koniec roku 2005 liczba instytucji finansowych prowadzących IKE zmniejszyła się o dwa banki (Bank Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych SA i Mazowiecki Bank Regionalny SA) i jedno towarzystwo funduszy inwestycyjnych (Warta TFI SA).[47]

ZAKOŃCZENIE
Conclusions

Reforma systemu emerytalnego wymusiła wzrost zainteresowania problematyką źródeł i poziomu dochodów na okres starości. Zabezpieczenie własnej przyszłości przez uzupełnienie świadczeń emerytalnych o środki pochodzące spoza systemu obligatoryjnego (I i II filara) stało się coraz częściej uświadamianą koniecznością, umożliwiającą zachowanie na emeryturze poziomu życia z okresu aktywności zawodowej.[48]

Uczestnictwo w IKE stwarza realną szansę na skuteczniejsze „wzmocnienie" zabezpieczenia emerytalnego. Jak wynika z przeprowadzanych symulacji, zwłaszcza przy długim okresie oszczędzania nawet przy stosunkowo niskiej wpłacie miesięcznej, korzyści są oczywiste (w tym znaczne wynikające z ulgi podatkowej).[49]

[46] www.knuife.gov.pl/trzecifilar/ike/ike311205.xls

[47] www.knuife.gov.pl/trzecifilar/ike/lista311205.shtml

[48] W roku 2004 relacja przeciętnej emerytury do przeciętnej płacy w gospodarce narodowej wyniosła 67,7% (http://www.stat.gov.pl/urzedy/kielce/publikacje/rocznik_woj/wynagrodzenia_swiadczenia_z_ubezpieczen_spol/05w07_08.pdf, http://www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/praca_ludnosc/mies_wynagr/index.htm), zaś według wszelkich prognoz łączna emerytura z I i II filara będzie wynosić około 40%–60% ostatniej płacy w przypadku mężczyzn i 30%–40% w przypadku kobiet (*Bezpieczeństwo dzięki emeryturze. Raport na temat zakładów emerytalnych oraz sposobu wypłat emerytur z II filara*, UNFE, Warszawa 2002; Wysokość emerytur w nowym systemie ubezpieczeń społecznych. Urząd Komisji Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych, Warszawa 2003).

[49] W wariancie optymistycznym, gdy wpłata miesięczna wynosi 75 zł, stopa zwrotu 5%, okres oszczędzania 30 lat (bez uwzględnienia koniecznych opłat – dla porównywalności poszczególnych wariantów) zysk wyniósłby 28 900,38 zł i przekroczyłby wpłatę netto (27 000 zł), a ulga z tytułu zwolnienia z podatku z zysków kapitałowych wyniosłaby 6 779,10 zł, zaś stan rachunku wyniósłby 62 679,48 zł (www.knuife.gov.pl/trzecifilar/ike/symulacje.shtml).

Niestety zainteresowanie IKE jest dość umiarkowane[50], zarówno ze strony instytucji finansowych, dla których koszt prowadzenia takich kont jest relatywnie wyższy, niż innych oferowanych przez nie produktów (ze względu na wymogi organizacyjne i sprawozdawcze), jak i ich klientów na co wpływa: niska zamożność społeczeństwa, mała intensywność bodźców podatkowych związanych z posiadaniem konta (lepsza byłaby ulga w podatku dochodowym od osób fizycznych), duże ryzyko utraty prawa do ulgi podatkowej, niska płynność środków zgromadzonych na IKE, niski i niezróżnicowany limit wpłat, brak możliwości dywersyfikacji wpłat między różne podmioty zarządzające.[51]

Rozwój tej formy oszczędzania jest pożądany nie tylko z powodu zabezpieczenia dochodów przyszłym emerytom i uchronienia ich przed ryzykiem ubóstwa[52], lecz także dlatego, że pojawienie się dodatkowego „strumienia pieniądza" wymusza przemiany na polskim rynku kapitałowym (pojawienie się nowych segmentów i instrumentów finansowych, modernizację i rozwój infrastruktury rynku kapitałowego) oraz może spowodować spadek kosztu pieniądza i w perspektywie zwiększenie możliwości finansowania przedsięwzięć inwestycyjnych (rozwój przedsiębiorczości i wzrost zatrudnienia), a w konsekwencji przyczynić się do wzrostu konkurencyjności polskiego rynku kapitałowego i poprawy kondycji całej gospodarki.

---

[50] Choć znacznie wyższe niż pracowniczymi programami emerytalnymi (PPE), stanowiącymi „trzon" III filara, których na koniec 2004 roku było 342 i obejmowały 129 087 osób, z aktywami wynoszącymi 752 170 281,02 zł (Rocznik Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych 2004. Pracownicze Programy Emerytalne, KNUIFE, część III).

[51] www. knuife.gov.pl/trzecifilar/ike/pierwsze_wyniki.shtml

[52] W roku 2005 odsetek osób w emeryckich gospodarstwach domowych zagrożonych ubóstwem skrajnym wyniósł 6,3%, podczas gdy w gospodarstwach pracowników 11,2%, a w gospodarstwach rolników aż 18,1% (www.stat.gov.pl/wyniki_wstepne/ubostwo/zasieg_ubostwa_2005.pdf).

Tab. 1. Zestawienie form IKE
The forms of IPA

	Forma IKE	Fundusz inwestycyjny	Rachunek papierów wartościowych	Polisa ubezpieczeniowa	Rachunek bankowy
1	Opłata	od aktywów, od składek, za otwarcie rejestru, przy wypłacie, za zarządzanie (największy koszt ponoszony przez uczestnika) oraz opłata na: prowadzenie rejestru uczestnika, dystrybucję, wynagrodzenie depozytariusza, audyt funduszy, koszty sprawozdawczości i korespondencyjne	za prowadzenie rachunku, prowizje maklerskie, opłaty wymagane dla organów obsługujących obrót papierami wartościowymi (np. dla Krajowego Depozytu Papierów Wartościowych)	od aktywów, od składek, przy wypłacie, za ochronę ubezpieczeniową, za zarządzanie (największe koszty uczestnik ponosi za ochronę lub za zarządzanie) oraz opłata na: prowadzenie rejestru, dystrybucję, koszty sprawozdawczości i korespondencyjne	marża bankowa jako różnica między oferowanym oprocentowaniem a stopą zwrotu, uzyskaną z inwestowania składek przez bank
2	Opcja inwestycyjna	potencjalnie szeroka oferta, zależna od danego TFI (od liczby funduszy, zarządzanych przez dane TFI oraz oferowanych przez to TFI w ramach IKE); zasady alokacji składki, częstotliwość dokonywania alokacji i przenoszenia środków zależne są od poszczególnych ofert	brak; oszczędzający sam tworzy quasi-fundusz: fundusz akcji (jeżeli inwestuje wyłącznie w akcje), fundusz mieszany (jeżeli inwestuje zarówno w akcje, jak i obligacje) lub fundusz obligacji (jeżeli inwestuje wyłącznie w obligacje)	potencjalnie szeroka oferta, zależna od danego ubezpieczyciela (od liczby funduszy kapitałowych, zarządzanych przez danego ubezpieczyciela oraz oferowanych przez niego w ramach IKE); zasady alokacji składki, częstotliwość dokonywania alokacji oraz przenoszenia środków zależne są od poszczególnych ofert; w formie unit-linked oferta bardzo szeroka – wybór funduszy kilku TFI	brak w przypadku tradycyjnej lokaty bankowej; gdy w ramach IKE bank oferuje kilka opcji rachunków (także tych, których oprocentowanie zależy od zmiany indeksów giełdowych – uczestnik ponosi ryzyko), to można mówić o ograniczonej liczbie opcji inwestycyjnych

3	Ryzyko inwestycyjne	najściślej ograniczone w porównaniu do stopnia ryzyka inwestycyjnego towarzyszącego pozostałym formom; niskie ryzyko wynika z obowiązku stosowania przez TFI zasady 5/10/40 oraz zasady 6/30/35	określone indywidualnie decyzją uczestnika, dokonującego wyboru papierów wartościowych (z jednym zastrzeżeniem: na rachunku mogą być wyłącznie papiery wartościowe znajdujące się w obrocie publicznym); liczba tych papierów i ich rodzaj (akcje, obligacje), a także poszczególni emitenci zależą wyłącznie od wyboru dokonanego przez uczestnika planu	ograniczają przepisy Ustawy o działalności ubezpieczeniowej (nie ma jednak tak precyzyjnych ograniczeń jak w odniesieniu do funduszy inwestycyjnych)	brak w przypadku tradycyjnej lokaty bankowej; jeżeli w ramach IKE bank oferuje rachunek, którego oprocentowanie zależy od zmiany indeksów giełdowych, to uczestnik ponosi ryzyko inwestycyjne pozostające w związku z zasadami ustalania stopy oprocentowania
4	Okoliczności upadłości	w przypadku upadłości danego towarzystwa funduszy inwestycyjnych (TFI) zarządzanie funduszami inwestycyjnymi przejmuje inne towarzystwo; jeśli nie znajdzie się podmiot przejmujący, następuje likwidacja funduszu, a jego aktywa są spieniężane i przydzielane uczestnikom proporcjonalnie do liczby posiadanych jednostek uczestnictwa	w przypadku upadłości domu maklerskiego lub banku prowadzącego działalność maklerską zgromadzone środki są wypłacane w kwocie i według zasad obowiązujących w przepisach dotyczących Bankowego Funduszu Gwarancyjnego	w przypadku upadłości zakładu ubezpieczeń zgromadzone środki są wypłacane w kwocie i według zasad obowiązujących w przepisach dotyczących Ubezpieczeniowego Funduszu Gwarancyjnego	w przypadku upadłości banku zgromadzone środki są wypłacane w kwocie i według zasad obowiązujących w przepisach dotyczących Bankowego Funduszu Gwarancyjnego
5	Nadzór	sprawowany przez Komisję Papierów Wartościowych i Giełd oraz depozytariusza	sprawowany przez Komisję Papierów Wartościowych i Giełd	sprawowany przez Komisję Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych	sprawowany przez Komisję Nadzoru Bankowego

6.	Rodzaj relacji	uczestnik i podmiot zarządzający jednakowo zainteresowani są uzyskiwaniem możliwie najwyższej rentowności inwestycji; zbieżność interesów wynika ze sposobu wynagradzania podmiotu zarządzającego, ponieważ podstawowe wynagrodzenie jest podbierane jako opłata od aktywów (określona procentem tych aktywów) – wyższa rentowność inwestycji uczestnika przekłada się na wyższe wynagrodzenie dla podmiotu zarządzającego	mało korzystny dla oszczędzającego, jeśli dom maklerski pobiera wynagrodzenie uzależnione zwłaszcza od częstotliwości zmian portfela (co zwiększa ryzyko inwestycyjne uczestnika planu); jeżeli główne wynagrodzenie jest zawarte w opłacie za prowadzenie rachunku i jeśli jest ono pochodną wartości środków uczestnika, a podmiot dodatkowo zapewnia uczestnikowi usługę rekomendacji portfela, to występują relacje analogiczne do relacji w funduszu inwestycyjnym	zależny od wysokości ochrony ubezpieczeniowej: przy wysokiej ochronie (gdy na wynagrodzenie zakładu przeznacza się zasadniczą część opłaty od składki) podmiot zarządzający nie jest silnie motywowany do osiągania wysokiej rentowności; przy niskiej ochronie (gdy główne wynagrodzenie zakładu jest pobierane jako opłata za zarządzanie) i uczestnik, i ubezpieczyciel dążą do możliwie najwyższej rentowności inwestycji, ponieważ wynagrodzenie jest podbierane jako opłata od aktywów (określona procentem tych aktywów) – wyższa rentowność inwestycji uczestnika przekłada się na wyższe wynagrodzenie dla podmiotu zarządzającego	bardzo niekorzystny dla uczestnika korzystającego z tradycyjnej lokaty bankowej; ponieważ wynagrodzenie banku stanowi różnica między oferowanym oprocentowaniem a rentownością, jaką bank uzyskuje z lokowania oszczędności uczestników planu, to w interesie banku jest oferowanie możliwie najniższego oprocentowania (dążenie do maksymalizacji zysku uczestników byłoby sprzeczne z dążeniem do maksymalizacji zysku banku)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: www.fi.com.pl/index.php?id=kryteria&id2=4&id3=7

Tab. 2. Informacja o indywidualnych kontach emerytalnych (1.09.2004–31.12.2004)
Information on Individual Pension Accounts (1.09.2004–31.12.2004)

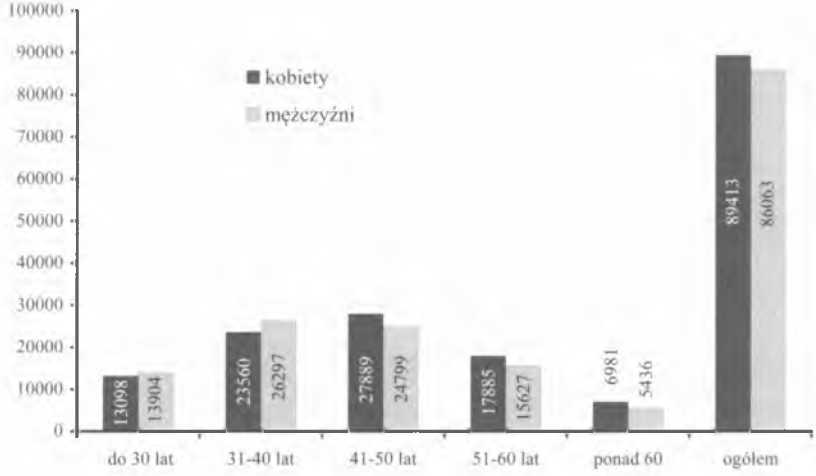
Lp.	Wyszczególnienie	Liczba (w szt.)	Wartość wpłat	Zakłady ubezpieczeń		Towarzystwa funduszy inwestycyjnych		Podmioty prowadzące działalność maklerską		Banki	
				liczba (w szt.)	wartość	liczba (w szt.)	wartość	liczba (w szt.)	wartość	liczba (w szt.)	wartość
1	IKE prowadzone na koniec okresu sprawozdawczego	175 476	168 578 tys. zł	110 728	47 442 tys. zł	50 899	91 016 tys. zł	6 279	19 204 tys. zł	7 570	10 916 tys. zł
2	Średnia wysokość wpłaty na IKE w okresie sprawozdawczym w zł	–	1 905 zł	–	498 zł	–	2 322 zł	–	3 300 zł	–	1 495 zł

Źródło: Opracowanie własne: Rocznik Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych 2004. KNUIFE, tablica 1.33., www.knuife.gov.pl/trzecifilar/ike/pierwsze_wyniki.shtml/.

Tab. 3. Informacja o indywidualnych kontach emerytalnych (1.01.2005–31.12.2005)
Information on Indyvidual Pension Accounts (1.01.2005–31.12.2005)

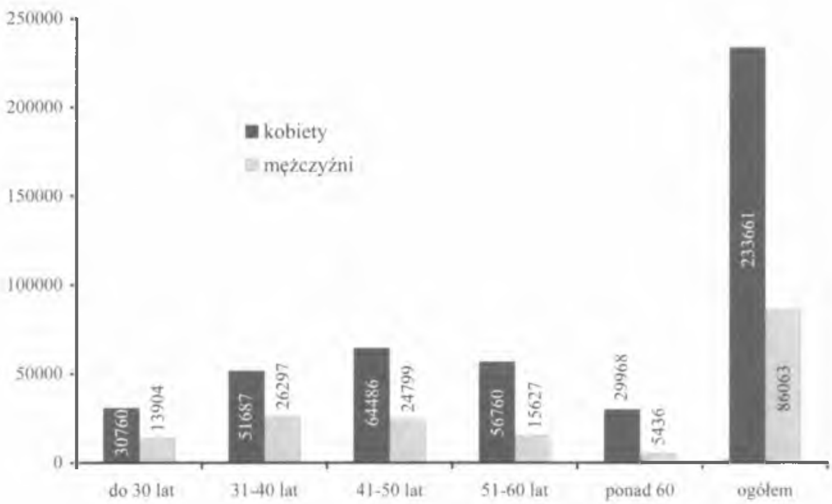
Lp	Wyszczególnienie	Liczba (w szt.)	Wartość wpłat	Zakłady ubezpieczeń		Towarzystwa funduszy inwestycyjnych		Podmioty prowadzące działalność maklerską		Banki	
				liczba (w szt.)	wartość	liczba (w szt.)	wartość	liczba (w szt.)	wartość	liczba (w szt.)	wartość
1	IKE otwarte w okresie sprawozdawczym	266 325	–	167 696	–	58 159	–	1 371	–	39 099	–
2	IKE prowadzone na koniec okresu sprawozdawczego	427 865	689 635 tys. zł	267 529	235 001 tys. zł	103 624	307 150 tys. zł	7 492	43 858 tys. zł	49 220	103 626 tys. zł
3	Średnia wysokość wpłaty na IKE w okresie sprawozdawczym	–	2 208 zł	–	1 205 zł	–	2 758 zł	–	3 349 zł	–	1 521 zł

Źródło: Opracowanie własne : www.knuife.gov.pl/trzecifilar/ike/ike311205.xls/.

Rys. 1. Właściciele IKE według płci i wieku (31.12.2004)
IPA by sex and age (31.12.2004)

Źródło: Opracowanie własne: www.knuife.gov.pl/trzecifilar/ike/ike311204.xls/.

Rys. 2. Właściciele IKE według płci i wieku (31.12.2005)
IPA holders by sex and age (31.12.2005)

Źródło: Opracowanie własne: www.knuife.gov.pl/trzecifilar/ike/ike311205.xls/.

SUMMARY

Since September 2004 individual pension accounts have constituted an element of voluntary and capital part of the system of pension protection (III pillar). Their basic task is to supplement the incomes from the obligatory pillars (I and II) in the old age. They appear in four organizational forms and can be kept by banks, investment funds, stock-broker's offices and institutions providing insurance for life. The main motivation is to exempt the means collected in this way from the taxes on capital profits.

So far the development of this form of saving for pension has been less dynamic than it was anticipated; however, IPA have become more common than the workers' pension programs (WPP), which were supposed to constitute the basis of III pillar.

The main causes of limited popularity of individual pension accounts should be sought in: poor wealth of the society, a big risk of losing the reduced rates in taxes, low availability of the means collected in IPA, a low limit of payments and no possibilities of diversifying the payments between different managing subjects.

It should be remembered that the development of IPE is important not only to the future pensioners but also to the economy since it can contribute to the acceleration of positive changes in the Polish capital market and – in the long run – to creating possibilities to finance investment undertakings.